

НЕОІНДУСТРІАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

© 2017 ГУТОРОВ А. О.

УДК [63:334]:330.3:001.8

Гуторов А. О. Неоіндустріальні засади розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки

Метою статті є розробка неоіндустріальних засад розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. Показано, що локомотивом секторального розвитку й економічного зростання в умовах неоліберальної глобалізації є інтеграційні відносини, сформовані за продуктивним принципом, що органічно пов'язані з неоіндустріальною трансформацією агропромислового потенціалу. Досліджено безальтернативність вибору національної моделі секторального розвитку економіки: вертикальна інтеграція розширеного відтворення, неоіндустріалізація та економічна безпека. Доведено, що взаємозв'язок суспільно-економічних формацій і стратегій інтеграційної взаємодії є органічним. Обґрунтовано заміну функціональної цільової установки економічної системи на всіх рівнях ієрархії з максимуму прибутку на максимум сукупної новоствореної (доданої) вартості. Розроблено концептуальну модель розвитку аграрного сектора економіки на засадах інтеграції та неоіндустріалізації, а також засади стратегічного управління системою інтеграційних відносин. Визначено основні форми реалізації інтеграційних відносин за централізованої та децентралізованої моделей неоіндустріального розвитку аграрного сектора економіки.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні відносини, неоіндустріалізація, економічне зростання, аграрний сектор економіки.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Формул.:** 6. **Бібл.:** 10.

Гуторов Андрій Олександрович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» (вул. Героїв Оборони, 10, Київ, 03680, Україна)

E-mail: Gutorov.Andrew@gmail.com

УДК [63:334]:330.3:001.8

UDC [63:334]:330.3:001.8

Гуторов А. А. Неоиндустриальные принципы развития интеграционных отношений в аграрном секторе экономики

Целью статьи является разработка неоиндустриальных принципов развития интеграционных отношений в аграрном секторе экономики. Показано, что локомотивом секторального развития и экономического роста в условиях неоліберальной глобализации являются интеграционные отношения, сформированные по продуктивному принципу, органически связанные с неоиндустриальной трансформацией агропромышленного потенциала. Исследована безальтернативность выбора национальной модели секторального развития экономики: вертикальная интеграция расширенного воспроизводства, неоиндустриализация и экономическая безопасность. Доказано, что взаимосвязь общественно-экономических формаций и стратегий интеграционного взаимодействия является органической. Обоснована замена функциональной целевой установки экономической системы на всех уровнях иерархии с максимума прибыли на максимум совокупной вновь созданной (добавленной) стоимости. Разработаны концептуальная модель развития аграрного сектора экономики на основе интеграции и неоиндустриализации, а также принципы стратегического управления системой интеграционных отношений. Определены основные формы реализации интеграционных отношений при централизованной и децентрализованной моделях неоиндустриального развития аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: интеграция, интеграционные отношения, неоиндустриализация, экономический рост, аграрный сектор экономики.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Формул.:** 6. **Библ.:** 10.

Гуторов Андрей Александрович – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, докторант Национального научного центра «Институт аграрной экономики» (ул. Героев Оборони, 10, Киев, 03680, Украина)

E-mail: Gutorov.Andrew@gmail.com

Hutorov A. O. The Neoindustrial Principles for the Development of Integration Relations in the Agrarian Sector of Economy

The article is aimed at elaborating the neoindustrial principles for the development of integration relations in the agrarian sector of economy. It has been shown that the engine of sectoral development and economic growth in the context of neoliberal globalization are the integration relations formed by the product principle and intrinsically linked to the neoindustrial transformation of the agro-industrial potential. The article explores the lack of options when choosing a national model for the sectoral development of economy: vertical integration of advanced playback, neoindustrialization, and economic security. It has been proven that the mutual relationship between the socio-economic formations and the strategies for integration interaction is organic. The replacement of the functional target setting of economic system at all levels of the hierarchy from the maximum profit to the maximum of the cumulative newly created (added) value has been substantiated. A conceptual model for the development of the agrarian sector through integration and neoindustrialization has been accomplished, as well as the principles of strategic management of the system of integration relations have been elaborated. The main forms of implementation of the integration relations with the centralized and decentralized models of neoindustrial development of the agrarian sector have been defined.

Keywords: integration, integration relations, neoindustrialization, economic growth, agrarian sector of economy.

Fig.: 4. **Tbl.:** 1. **Formulae:** 6. **Bibl.:** 10.

Hutorov Andrii O. – PhD (Economics), Senior Research Fellow, Candidate on Doctor Degree, National Scientific Center «The Institute of Agrarian Economics» (10 Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: Gutorov.Andrew@gmail.com

Організація Об'єднаних Націй визначила сталий розвиток як магістральний напрям поступу цивілізації у XXI ст. Зі схваленням у 2012 р. «Національної парадигми сталого розвитку України» де-факто було проголошено курс на національний перехід до цієї системи. Головним аспектом забезпечення сталого розвитку до того ж є потреба формування в Україні вже в найближчій перспективі інноваційної моделі розвитку

аграрного сектора економіки, спроможної забезпечити його стабільне прискорене зростання. Водночас локомотивом секторального розвитку та економічного зростання в конкурентних умовах неоліберальної глобалізації є інтеграційні відносини, сформовані за продуктивним принципом, що органічно пов'язані з неоіндустріальною трансформацією агропромислового потенціалу.

Проблему неоіндустріальної трансформації економіки України тривалий час майже не ставили. Проте загострення системних протиріч, стратегічні виклики сьогодення зумовили пошук чинників ендogenous зростання і секторального розвитку. Нині вирішенню цих завдань присвячені праці О. Амоші, О. Білоруса, В. Вишневського, В. Гейця, Л. Дейнеко, М. Кизима, Є. Котова, В. Ляшенка, Е. Прушківської, Е. Шелудько, І. Шовкун тощо. В аграрному секторі економіки розвиток галузевого потенціалу є об'єктом дослідження Я. Гадзала, О. Захарчука, М. Кісіля, Д. Крисанова, М. Кропивка, Ю. Лупенка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, М. Могилової, Б. Пасхавера, П. Саблука, М. Хвесика та багатьох інших учених. Однак неоіндустріальні засади розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки поки що є недослідженими, зокрема потребують формування їх парадигмальні основи, принципи і цільові функціональні установки розвитку інтеграції в умовах неоіндустріалізації.

Метою статті є розробка неоіндустріальних засад розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки.

Під неоіндустріальною трансформацією нині розуміють таку модель індустріалізації, основним завданням якої є реконструкція індустріального фундаменту і впровадження принципових нововведень [1, с. 6]. Науковці В. Ляшенко і Є. Котов індустріалізацію ділять на чотири види [2, с. 26–27]: «традиційна індустріалізація» (переважання добувних галузей економіки і відповідно 3-го й 4-го технологічних укладів); «некроіндустріалізація» (деіндустріалізація галузей економіки 3-го й 4-го технологічних укладів); «постіндустріалізація» (перехід до 5-го технологічного укладу); «неоіндустріалізація» (перехід до 6-го технологічного укладу).

Як зазначила Е. Прушківська, неоіндустріалізація – це явище, що сприяє новому розвитку продуктивних сил на основі високотехнологічних і наукомістких процесів виробництва, підґрунтям якого є інституціональне середовище [3, с. 192]. Проте вчена показала неоіндустрі-

лізацію через послідовну зміну фаз індустріалізації і деіндустріалізації [3, с. 193], з чим ми абсолютно не погоджуємося. Річ у тім, що неоіндустріалізація є закономірним процесом розвитку продуктивних сил, передбачає заміну працемістких видів виробництва капітало- і наукомісткими. Якщо не відбулася фаза первинної індустріалізації, не сформувався системний потенціал для інтегрованого інноваційного розвитку, то неоіндустріалізація загалом неможлива. Деіндустріалізоване виробництво має пройти стадію його реіндустріалізації, нагромадити достатньо капіталу для технологічного стрибка. Безумовно, в умовах глобалізації та транснаціоналізації потрібні технології можуть бути імпортовані, але це не означає, що також будуть імпортовані знання і компетентності, необхідні під час їхньої репродукції та вдосконалення.

Методологічним базисом для нової індустріалізації в аграрному секторі економіки є закони відповідності виробничих відносин характеру і рівню розвитку продуктивних сил, а також відповідності розвитку соціально-економічної системи рівню науково-технічного прогресу. Зважаючи на закономірності й принципи розвитку інтеграційних відносин, стає очевидним, що інтеграція є визначальною передумовою неоіндустріалізації, а дезінтеграція – деіндустріалізації. Тоді зміна процесних фаз інтеграції відповідатиме зміні суспільно-економічних формацій, і навпаки (рис. 1).

Своєю чергою, зміні процесних фаз інтеграційного розвитку аграрного сектора економіки сприяють національні та міжнародні процеси суспільного поділу праці, зростання рівня нагромадження капіталу, діяльність транснаціональних корпорацій, експансія ними галузевих товарних ринків, євроінтеграційний вектор розвитку України.

На галузевому рівні чинниками впливу є структурні зміни господарського й економічного механізмів, зокрема реформування облікової та податкової політики, правового регулювання господарської діяльності, зміна методів державного управління, децентралізація влади, лібералізація ринкового обміну, низький рівень розвит-

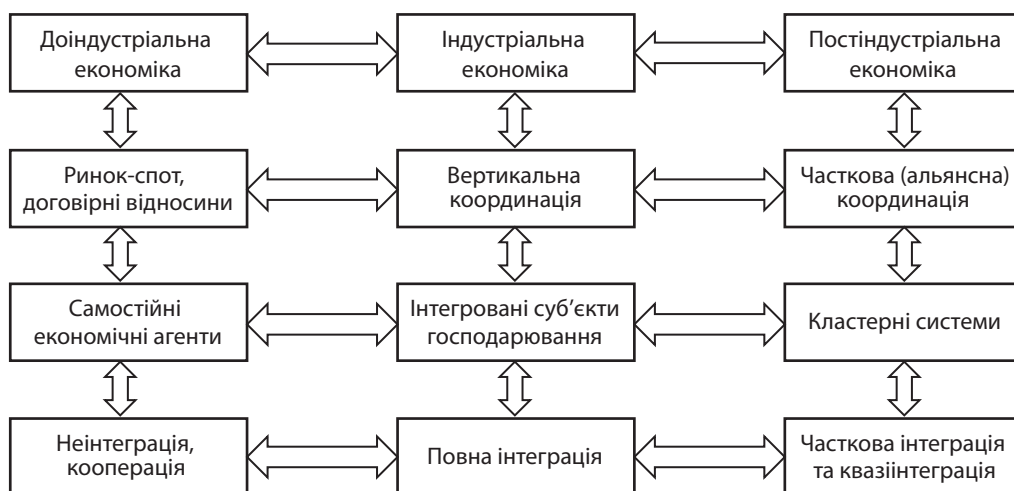

Рис. 1. Взаємозв'язок суспільно-економічних формацій і стратегій інтеграційної взаємодії

Джерело: авторська розробка.

ку інституцій і громадської самосвідомості, правовий нігілізм на селі тощо. Підґрунтям для формування неоіндустріальної парадигми нині також є масове впровадження інновацій у вітчизняне аграрне виробництво: застосування дронів, GPS-навігаторів, систем точного землеробства, станцій для автоматизованого управління безпілотними сільськогосподарськими машинами, роботизація більшості технологічних процесів у тваринництві тощо. Ще більше інноваційних рішень у світі є для переробної промисловості, торгівлі, агросервісу.

Неоіндустріалізація загалом передбачає модернізацію і структурну перебудову національної економіки, забезпечення її сталого розвитку, підвищення ефективності використання всіх видів ресурсів, їх рециклінгу, зростання якості життя та рівня працезбереження, забезпечення безвідходного виробництва та його екологізації, перехід на відновлювальні джерела енергії та органічне сільгоспвиробництво тощо. Результатом прогресивного розвитку інтеграційних відносин й індустріалізації в аграрному секторі економіки є формування замкнутих продуктових ланцюгів створення додаткової вартості, міжгалузевої концентрації та централізації виробництва, заміна приватнокапіталістичних інтересів загальносуспільними. Також можна стверджувати, що вертикальна інтеграція розширеного відтворення на засадах максимізації сукупної доданої вартості приведе до заміни унітарного і часто дезінтегрованого сільгоспідприємства, як основної ланки відтворення, на інтегрований суб'єкт господарювання, водночас збереже плюралізм форм власності й господарювання на селі. Ухвалення стратегічних рішень на галузевому рівні буде засноване на системі мультиплікаторів доданої вартості, оперативний аналіз трансформується на індикативний аналіз виконання довгострокових і середньострокових задач секторального розвитку. Безумовно, подальша автоматизація технологічних процесів призведе до зменшення зайнятості на селі, проте сприятиме формуванню середнього класу, демаргіналізації суспільства та інституціоналізації економічних відносин.

Своєю чергою, це зумовляє два варіанти вибору національної моделі секторального розвитку економіки: дезінтеграція, деіндустріалізація та експортно-сировинна орієнтація або вертикальна інтеграція розширеного відтворення, неоіндустріалізація та економічна безпека. На наше глибоке переконання цивілізаційний вибір України має бути безальтернативним, ґрунтуватися винятково на сприятливому розвитку інтеграційних відносин.

Неоіндустріальний консенсус розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки потребує обґрунтування цільової функціональної установки розвитку соціально-економічної системи. Такими стратегічними орієнтирами розвитку на мікро-, мезо- і макрорівнях є максимізація прибутку (підприємницького, корпоративного і галузевого), досягнення соціально значущих ефектів (неприбуткові організації), задоволення інтересів учасників (кооперативні відносини) і максимізація сукупної доданої вартості (інтеграційні відносини).

Розглянемо ефективність стратегій інтеграційної взаємодії на прикладі виробництва цукру-піску (бурякового). Нехай сільськогосподарський товаровиробник і цукровий завод не вдаються до опортуністичної поведінки, не встановлюють жодних вертикальних обмежень, а ринок цукрових буряків є ринком досконалої конкуренції. Якщо сільгоспідприємство і цукровий завод обирають стратегію неінтеграції, то вони взаємодіють на ринку-спот, де максимізація економічного ефекту обумовлена вибором кращих каналів збуту продукції та ринковою кон'юнктурою (табл. 1). Тоді рівень рентабельності бурякосійного господарства становить 17,9%, а цукровиробника – 10,1–37,7%. З іншого боку, прибуток з розрахунку на 1 т цукру на цукровому заводі в 1,4–5,2 разу перевищує аналогічне значення на сільськогосподарському підприємстві, тим самим формує диспаритет у цих міжгалузевих відносинах.

Нестабільність посівних площ цукрових буряків (фабричних), низька якість продукції в більшості бурякосійних господарств, а також висока її собівартість є одними з основних ризиків для цукрових заводів. Водночас цукровиробники, прагнучи мінімізувати свої виробничі витрати, вдаються до заниження якісних параметрів цукросировини під час її приймання, що зменшує розмір доходу сільськогосподарських підприємств. Для нівелювання ризиків цукрові заводи застосовують стратегію повної вертикальної інтеграції, гарантуючи собі стабільність завантаження виробничих потужностей. Тому сировина надходить за її виробничою собівартістю, без націнок, що підвищує прибутковість виробництва цукру-піску в 1,5–4,1 разу, а рівень рентабельності – на 21,9–27,8 відсоткового пункту.

Порівняння стратегій неінтеграції та повної інтеграції на прикладі цукробурякового підкомплексу також показує, що обсяг сукупного прибутку сільськогосподарського підприємства і цукрового заводу значно збільшується по мірі поглиблення інтеграції, чим створює передумови для розширеного відтворення капіталу. Розподілений на основі структури виробничих витрат продукції кінцевого технологічного переділу прибуток бурякосійного сегмента також є більшим за обсяг прибутку неінтегрованого сільгосптоваровиробника, стимулюючи до інтеграційної взаємодії.

Слід також наголосити, що внаслідок повної інтеграції в цукробуряковому підкомплексі виник синергетичний ефект, який значно більший за просту суму прибутків учасників інтеграційних відносин. Для пояснення цього розглянемо структуру вартості кінцевої продукції. Нехай $w_0 = c_0 + v_0 + m_0$ – ринкова вартість цукрових буряків (фабричних), а $w_1 = c_1 + v_1 + m_1$ – ринкова вартість виробленого з них цукру-піску, де c , v , m – постійний капітал, змінний капітал і додаткова вартість відповідно. Як відомо, постійний і змінний капітали під час виробництва формують авансований капітал ($K = c + v$), обсяг додаткової вартості обумовлюється її нормою та органічною будовою капіталу, а їхній взаємозв'язок виражає норма прибутку $\left(P' = \frac{m}{c + v}\right)$. Тоді вартість цукрових буряків і цукру-піску становитиме

Ефективність реалізації стратегій неінтеграції та повної інтеграції (на прикладі цукробурякового підкомплексу за 2015 р.)

Показник	Сільськогосподарське підприємство	Цукровий завод
Неінтеграція		
Виробнича собівартість реалізованої продукції з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	$548,20 \cdot 7,23 = 3963,49$	9177,38
Повна собівартість реалізованої продукції з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	$616,46 \cdot 7,23 = 4457,01$	10452,60
Ціна реалізації з розрахунку на 1 т цукру, грн/т:		
а) заготівельним підприємствам;	$796,60 \cdot 7,23 = 5759,42$	×
б) максимальна інтервенційна;	×	11028,00
в) біржова (EXW, станом на 25.12.2015 р.)	×	14000,00
Прибуток, збиток (-) від реалізації з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	$180,14 \cdot 7,23 = 1302,41$	575,40 3547,40
Рівень рентабельності, збитковості (-) виробництва й реалізації продукції, %	29,2	5,5 33,9
Повна інтеграція		
Виробнича собівартість реалізованої продукції з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	$548,20 \cdot 7,23 = 3963,49$	7381,45
Повна собівартість реалізованої продукції з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	×	8656,67
Ціна реалізації з розрахунку на 1 т цукру, грн/т:		
а) заготівельним підприємствам;	$548,20 \cdot 7,23 = 3963,49$	×
б) максимальна інтервенційна;	×	11028,00
в) біржова (EXW, станом на 25.12.2015 р.)	×	14000,00
Прибуток, збиток (-) від реалізації з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	0,0	2371,33 5343,33
Рівень рентабельності, збитковості (-) виробництва й реалізації продукції, %	0,0	27,4 61,7
Розподілений прибуток, збиток (-) від реалізації ¹⁾ з розрахунку на 1 т цукру, грн/т	1273,40 2869,37	1097,93 2473,96

Примітка: ¹⁾ – за базу розподілу прийнято частку виробничих витрат сегменту в сукупних виробничих витратах продукції кінцевого технологічного переділу. Біржову ціну на цукор-пісок (буряковий) наведено відповідно до даних ТОВ «Науково-практичний центр цукробурякового виробництва».

Джерело: авторська розробка.

$$w_0 = K_0 + K_0 P'_0 \text{ і } w_1 = K_1 + K_1 P'_1$$

відповідно. Оскільки вартість цукру-піску при неінтеграції складається з ринкової вартості цукрових-буряків (фабричних), авансованого капіталу власне цукрового заводу (K'_1), а також норми прибутку цукровиробника на сукупний авансований капітал, то формула вартості набуде вигляду (1):

$$w_1 = (K_0 + K_0 P'_0 + K'_1) + (K_0 + K_0 P'_0 + K'_1) P'_1. \quad (1)$$

У термінах ринкової економіки вартість кінцевої продукції ланцюга створення цінності (C_n), з урахуванням (1), визначатиметься так:

$$C_n = \sum_{i=2}^n (1+r_i)(C_{i-1} + r_{i-1}C_{i-1} + C'_i), \quad (2)$$

де C – повна собівартість, грн; C'_1 – витрати суб'єкта господарювання i -го технологічного переділу без урахування вартості сировини нижчих переділів; $C'_i = C_i - (C_{i-1} + r_{i-1}C_{i-1})$, грн; r – норма прибутку,

частки одиниці; n – кількість технологічних переділів у ланцюгу створення цінності, $n \geq 2$.

За умови повної вертикальної інтеграції формується замкнутий ланцюг створення додаткової вартості з нульовою нормою рентабельності проміжного виробництва і привласненням у кінцевій ланці відтворення (3):

$$C_n^I = (1+r_n) \sum_{i=2}^n (C_{i-1} + C'_i), \quad (3)$$

де $C'_i = C_i - C_{i-1}$.

Величина C_n^I буде меншою за C_n на кумулятивний розмір подвійної надбавки – суму мультиплікованих прибутків проміжного споживання, що і зумовлює синергію інтеграційної взаємодії, а також об'єктивність дії закону вертикальної інтеграції. Додаткова вартість при цьому виробляється на всіх етапах ланцюга створення цінності, а її норма зростає за технологічними переділами. Заміна цільової функціональної установки системи з максимізації прибутку ($m \rightarrow \max$) на максимізацію су-

купної новоствореної вартості $((v + m) \rightarrow \max)$ формуле пряму колективну зацікавленість у кінцевих результатах виробництва.

Як справедливо зазначив К. Сіо, провідні світові лідери – транснаціональні корпорації, а також корпорації США та Японії у довгостроковій перспективі зорієнтовані на максимізацію новоствореної вартості, а не прибутку [4, с. 38–39]. Лейтмотивом такої економічної моделі є максимізація інтересів усіх учасників інтеграційних відносин, винагорода працівників інтегрованого суб'єкта господарювання за їхній внесок у розвиток компанії. Дійсно, максимізуючи прибуток, капіталіст підвищує норму експлуатації працівників для привласнення неоплаченої частини новоствореної вартості. Працівники при цьому не зацікавлені в підвищенні якості виробленої ними продукції, тому що їхня заробітна плата є фіксованою і тарифікованою. Якщо ж максимізувати не прибуток, а новостворену вартість, то, з одного боку, умовою нарахування заробітної плати є наявність прибутку, що кардинально змінює ставлення до виконання працівниками своїх обов'язків; з іншого боку, капіталіст також не може максимізувати свої вигоди без пропорційного збільшення рівня оплати праці та її соціальних стандартів, тому що його прибуток прямо залежить від зацікавленості колективу в кінцевих результатах виробництва. До того ж, максимізація новоствореної вартості приводить до збільшення річних грошових потоків та інвестицій в інноваційних розвиток, що зумовлено потребою зростання органічної будови капіталу в процесах суспільного відтворення.

На макрорівні природу економічного зростання одним із перших ґрунтовно дослідив Г. Фельдман. Проаналізувавши темпи зростання народного доходу, він довів, що збільшення темпів споживання населенням не залежить від зростання продуктивності праці, а є функцією відношення продуктивності праці до капіталу, взятого з розрахунку на одного працівника [5, с. 161]. До того ж, темп збільшення споживання населенням зростає під час зменшення частки сукупного споживання в національній економіці, спричиненого збільшенням нагромадження капіталу. Також Г. Фельдман зазначив, що для максимального і швидкого розширення виробництва потрібно збільшувати не стільки продуктивність праці та прибуток, скільки ефективність використання капіталу, тому що прибуток може зрости за рахунок зменшення вартості робочої сили під час зміни органічної будови капіталу [5, с. 164]. Формалізуючи вищенаведені умови зростання народного доходу (валового внутрішнього продукту), одержимо таке співвідношення:

$$\Delta NI \rightarrow \max \left\{ \frac{v+m}{c+v} \cdot \frac{m}{c+v} \cdot \frac{m}{v}, v > 0 \right\}, \quad (4)$$

де ΔNI – зміна народного доходу.

Здійснивши елементарні перетворення в (4), умова максимізації набула вираження (5):

$$\Delta NI \rightarrow \max \left\{ \frac{v+m}{v}, v > 0 \right\}. \quad (5)$$

З формули (5) випливає, що максимізація прибутку через збільшення норми додаткової вартості (m / v) не приведе до зростання народного доходу в довгостроковій перспективі рівно, як і скорочення витрат на оплату праці (вартості змінного капіталу).

Отже, Г. Фельдман дійшов висновку, що ефективність сукупного капіталу національної економіки визначає не норма прибутку, а співвідношення новоствореної вартості й авансованого капіталу: [5, с. 176]. Своєю чергою, підвищення ефективності використання сукупного капіталу можливе тільки за умов його розширеного відтворення й інноваційного розвитку.

У 1936 р. Дж. Кейнс дійшов майже аналогічних висновків. Зокрема він зазначив, що приріст сукупного попиту дорівнює збільшенню загальної суми інвестицій, помноженому на мультиплікатор граничної схильності

до нагромадження капіталу $\frac{v+m}{c+v}$ [6, с. 189]. Враховуючи, що обсяг сукупного попиту в національній економіці кількісно дорівнює валовому внутрішньому продукту, розрахованому виробничим методом, Дж. Кейнс дефакто обґрунтував його максимізацію, використавши, за великим рахунком, той самий підхід, що і Г. Фельдман під час максимізації темпів народного доходу.

У неоіндустріальній парадигмі сталого розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки одними з базових принципів є забезпечення розширеного відтворення галузевого капіталу й інноваційної модернізації виробництва, тобто побудови такої економічної системи міжгалузевих відносин, коли темпи капіталоутворення є максимальними. На думку С. Губанова, для досягнення таких цілей потрібно мінімізувати тривалість циклу відтворення технологічно пов'язаних капіталів, використовуваних під час виробництва певного виду кінцевої продукції, за таких умов: обсяг реально використовуваного капіталу не перевищує авансового; на кожній ланці ланцюга створення цінності споживання виробничого капіталу максимально наближене до обсягу авансованого капіталу; прибуток на капітал є невід'ємною величиною, а сума частинних прибутків дорівнює масі інтегрального доходу [7, с. 75–76]. Вирішивши систему рівнянь методом множників Лагранжа, С. Губанов дійшов висновку, що швидкість обороту галузевого капіталу мінімальна тоді, коли маса інтегрального доходу виникає і привласнюється в кінцевій ланці відтворювального процесу [7, с. 77]. Отже, вчений довів органічний взаємозв'язок розвитку інтеграційних відносин і відтворення.

Виходячи з моделей Г. Фельдмана, Дж. Кейнса і С. Губанова можна стверджувати, що базою економічного зростання в аграрному секторі економіки, його неоіндустріалізації є інвестиції та високі темпи нагромадження основного капіталу, достатні для інноваційних стрибків. Як справедливо зазначав М. Кондратьєв, визначальними передумовами сталого індустріального розвитку національної економіки в цілому й аграрного сектора зокрема є таке співвідношення темпів зростання в промисловості та сільському господарстві, що

забезпечує безкризовий секторальний розвиток, найвищі темпи зростання валового внутрішнього продукту (народного доходу), гарантує швидку віддачу на вкладений капітал, а також створює додаткові робочі місця [8, с. 366]. Своєю чергою, сталий розвиток національної економіки неможливий, якщо темпи інвестицій у виробництво засобів виробництва не відповідають розмірам реального нагромадження капіталу (приватного і державного); якщо немає пропорційності між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання; якщо є диспропорції у відносинах між переробною промисловістю і сільським господарством; якщо темпи промислового зростання не відповідають темпам зростання виробництва предметів споживання в сільському господарстві; якщо є диспропорції між обсягами виробництва промислової та сільськогосподарської продукції та експортом і імпортом цих благ [8, с. 366–369]. Нині можна констатувати, що ідеї М. Кондратьєва не тільки є актуальними, а й мають світове визнання. Так, у світовій практиці для прогнозування нагромадження основного капіталу нині використовують модель RMSM-X, яку розробили експерти Світового банку [9, с. 49]. При істотному державному втручанні в економіку загальний обсяг інвестицій визначають як суму державних і приватних інвестицій. За ліберальних умов і мінімального регуляторного впливу він залежить від приросту ВВП і значення інвестиційного мультиплікатора:

$$I_t = ICOR_{t+1}(GDP_{t+1} - GDP_t), \quad (6)$$

де I_t – загальний обсяг інвестицій, грош. од; $ICOR$ – інвестиційний мультиплікатор: $ICOR_t = I_{t-1}/\Delta GDP_t$, частки одиниці; GDP – валовий внутрішній продукт, грош. од; t – фактор часу.

Неоіндустріальний потенціал економіки досить повно характеризує динаміка чистого нагромадження основного капіталу, що є різницею між його валовим нагромадженням і споживанням. Своєю чергою, валове нагромадження включає приріст виробленого основного капіталу, поліпшення існуючого основного капіталу і невироблених активів, витрати, пов'язані з передачею прав власності на невироблені активи.

Як показують наведені на *рис. 2* дані, протягом 1990–2015 рр. чисте нагромадження основного капіталу в Україні загалом становило 185,2 млрд дол. США, з яких 8,6% припадає на аграрний сектор економіки. Процес нагромадження протікав у часі нерівномірно, в 1995–2004 рр. не забезпечуючи навіть простого відтворення в більшості галузей економіки. Стабілізація національної економіки після реформ активізувала відтворювальні процеси, що позначилося на щорічному зростанні у 2005–2009 рр. обсягів чистого нагромадження основного капіталу, особливо промислового. Однак рецесія 2012–2013 рр. і криза, що розпочалася у 2014 р., призвели до істотного зниження рівня інвестиційної привабливості, зокрема в аграрному секторі економіки, спричинили відтік капіталу з країни, що розпочало нову хвилю декапіталізації та деіндустріалізації. Це також підтверджують динаміки індексів основних засобів за

видами економічної діяльності (у порівняних цінах) та рівня їхнього зношення.

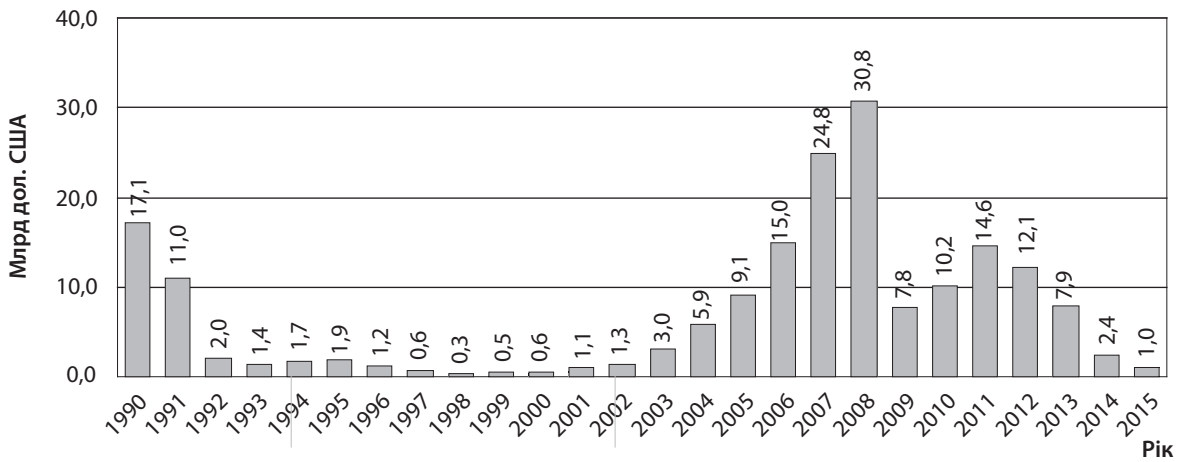
Важливо наголосити, що низькі темпи чистого нагромадження основного капіталу призвели не тільки до значного фізичного зносу, а й до повного морального зносу основних засобів: у 1990–1994 рр. в аграрному секторі економіки нагромадили капіталу на третину більше, ніж у 2005–2014 рр., термін амортизації якого вже добігає кінця, а по деяких групах основних засобів давно сплив. Інноваційні агротехнології, що нині використовують інтегровані суб'єкти господарювання, є імпортованими, що ще більше сприяє відставанню економіки України від рівня провідних країн світу.

Базисом нагромадження основного капіталу є капітальні інвестиції.

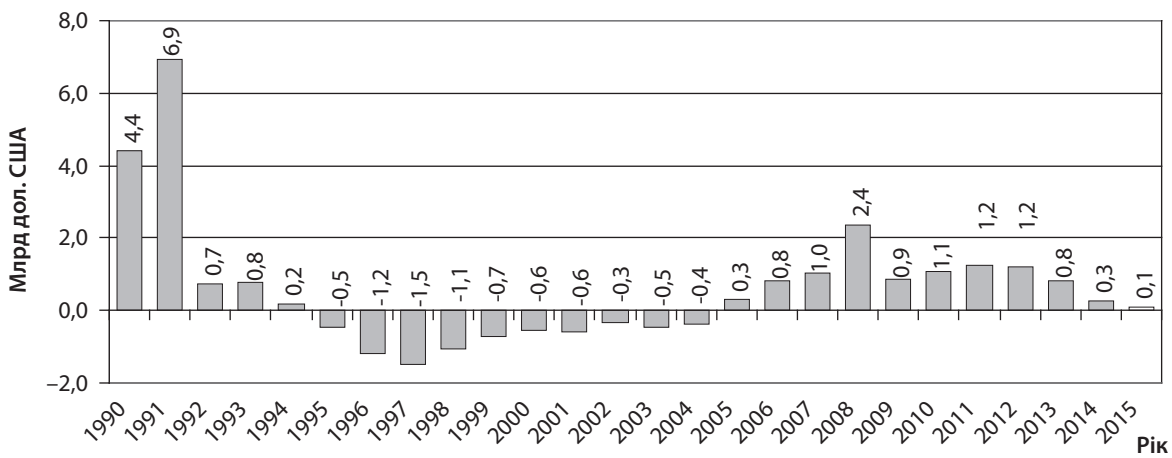
Пріоритетність вибору об'єктів інвестування звичайно залежить від рівня окупності капіталовкладень, що в нормальних умовах господарювання відповідає динаміці норми додаткової вартості. Тобто в умовах неоіндустріального розвитку об'єкти вищих технологічних переділів є більш інвестиційно привабливими, тому що створюють більше додаткової вартості. Однак експортна сировинна орієнтація аграрного сектора економіки, його дезінтегрованість з переробною промисловістю деформували інститут інвестицій, спричинивши перевищення обсягів капіталовкладень у виробництво сировини, ніж у харчову галузь промисловості. Водночас ці капітальні інвестиції є непродуктивними, їхня господарська цінність не відповідає вартості, на що вказує перевищення їхніх обсягів над валовим нагромадженням основного капіталу аграрного сектора економіки у 2013–2015 рр. Іншими словами, значна частина капітальних інвестицій не приводить до зростання капіталізації галузі, не освоюється належним чином, підриваючи фундаментальні засади відтворювальних процесів. Беручи до уваги, що ВВП складається зі споживчих витрат домогосподарств, валових приватних і державних інвестицій та чистого експорту, критичною також є і динаміка частки капітальних інвестицій у валовій доданій вартості економіки України.

Ми погоджуємося з думкою С. Губанова, що системною основою неоіндустріальної моделі розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки є переміщення центру корпоративного і публічного привласнення з ціни виробництва на ціну споживання, ціну відтворення або ціну життєвого циклу кінцевої продукції [10, с. 149–150].

Розроблена нами концептуальна модель розвитку аграрного сектора економіки на засадах інтеграції та неоіндустріалізації загалом реалізує закон вертикальної інтеграції, передбачає формування публічно-корпоративних ланцюгів створення додаткової вартості та її привласнення на кінцевій стадії технологічного переділу, тим самим забезпечує розширене відтворення капіталу, соціалізацію й інституціоналізацію економічних відносин, ієрархічно підпорядковує приватні інтереси суспільним так, що це гарантує національну продовольчу й економічну безпеку та конкурентоспроможність (*рис. 3*). Своєю чергою, реалізація цієї моделі можлива у двох формах – централізованій і децентралізованій.

а) Національна економіка, усього

б) Аграрний сектор економіки

Рис. 2. Чисте нагромадження основного капіталу в Україні, млрд дол. США*

Примітка: * – у 2000 р. розрахунків валового нагромадження основного капіталу за видами економічної діяльності Держстат не проводив, а з 2012 р. – здійснює тільки за видами нефінансових активів. У зв'язку з цим, за 2000 р., 2012–2015 рр. тут наведені дані, що ми інтерполювали, враховуючи дані таблиць «витрати – випуск» і загального тренду. Перерахунок у долари США здійснено за офіційним середньорічним курсом Національного банку України, а у 1990–1991 рр. – Держбанку СРСР. У 2014–2015 рр. – без урахування тимчасово окупованої території та зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: авторська розробка за даними Держстату України.

Централізована модель відтворення базується на визначальній ролі інтегрованих суб'єктів господарювання приватної, державної та змішаної форми власності.

Ця публічно-корпоративна структура діє за принципами операційного менеджменту «точно в строк», задовольняючи кінцевий споживчий попит. Проте централізація істотно залежить від інституціонального оточення, потребує оптимізації на всіх стадіях замкненого технологічного процесу, високоякісного управлінського персоналу та відсутності в нього опортуністичної поведінки.

Децентралізована модель розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки передбачає гнучкі форми взаємодії між учасниками інтеграції, проте її ефективність прямо зумовлена суспільною свідомістю. Крім спеціальних правових режимів економічної діяльності та кластерів, організаційною формою реалізації інтеграційних відносин за децентралізованою моделлю є публічно-приватне партнерство. У неоіндустріальній

парадигмі потенціал публічно-приватного партнерства полягає в спільному будівництві тваринницьких комплексів, переробних підприємств, елеваторів, зерноочисних станцій, хлібоприймальних пунктів.

Стратегічне управління системою інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки (рис. 4) є прерогативою держави, повинно здійснюватися Міністерством аграрної політики та продовольства України за наукового супроводу профільної наукової установи Національної академії аграрних наук України – ННЦ «Інститут аграрної економіки».

Ухваленню відповідних рішень на всіх рівнях економічної ієрархії повинно передувати техніко-економічне обґрунтування інтеграційної взаємодії, спрямоване на формування продуктових ланцюгів створення додаткової вартості, максимізацію сукупного споживчого попиту, мінімізацію строку відтворення галузевого капіталу, оптимізацію використання ресурсів, екологізацію вироб-

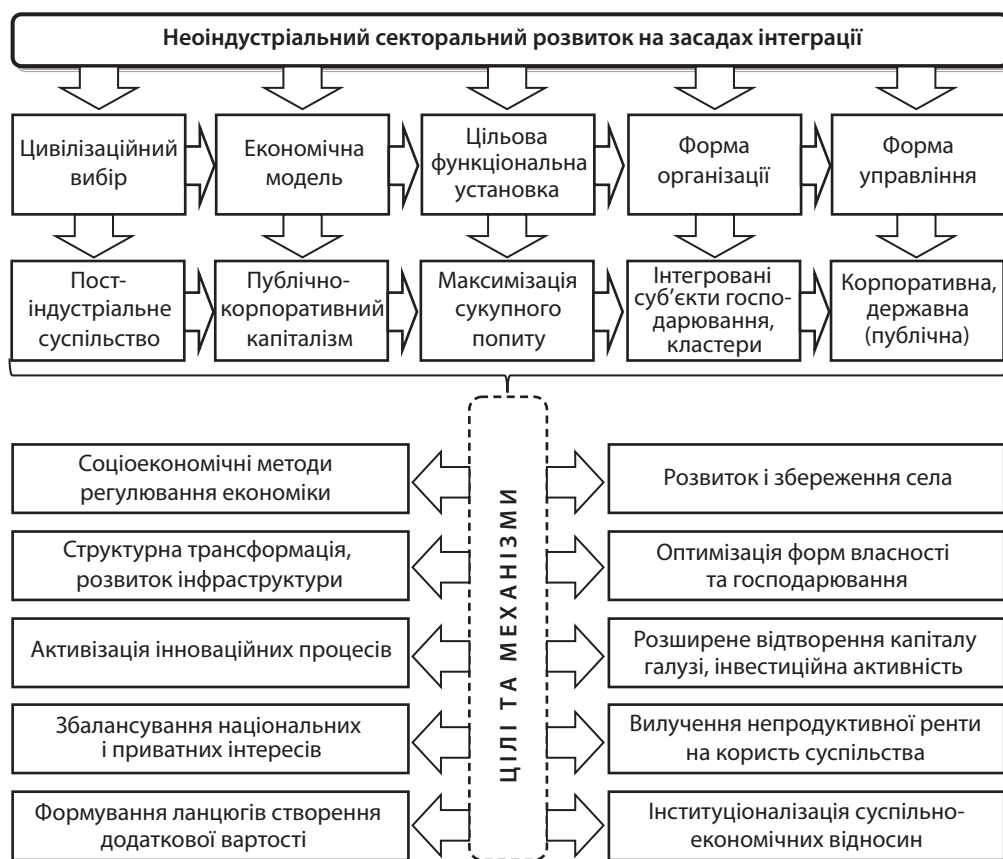

Рис. 3. Концептуальна модель розвитку аграрного сектора економіки на засадах інтеграції та неоіндустріалізації

Джерело: авторська розробка.

ництва, впровадження інноваційних технологій, форм і методів господарювання та управління ним, підвищення соціальної ефективності та просторового розвитку села тощо. Процедури аналізу інтеграційної взаємодії включають оцінювання рівня концентрації галузевих ринків, їхньої монополізації, розмірності інтегрованих суб'єктів господарювання та кластерних просторових утворень, масштабів рентоорієнтованої поведінки, моделювання міжгалузевих відносин з погляду сформованості ланцюгів створення додаткової вартості, оцінювання рівня інтеграції на основі міжгалузевих балансів. До того ж, одними із основних інструментів повинні бути мультиплікатори доданої вартості.

ВИСНОВКИ

Інтеграційні відносини в системі аграрної політики мають забезпечити вирішення низки стратегічних завдань, зокрема сприяти гарантуванню продовольчої незалежності країни, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на внутрішніх і зовнішніх ринках, нарощенню експорту продукції вищих технологічних переділів, ефективній організації галузевих товарних ринків, інституціоналізації економічних відносин тощо. Реалізація цих стратегічних імперативів потребує неоіндустріальної трансформації системного потенціалу аграрної сфери.

У цьому дослідженні ми довели, що стратегії інтеграційної взаємодії, зокрема в аграрному секторі економіки, перебувають у функціональному взаємозв'язку з

генезою суспільно-економічних формацій у певній країні та світі. Цивілізаційний вибір України нині має бути зроблений на користь неоіндустріалізації, формування замкнутих продуктових ланцюгів створення додаткової вартості, що гарантуватиме сталий секторальний розвиток, продовольчу й економічну безпеку, високі соціальні стандарти життя, міжнародну конкурентоспроможність тощо. Основним індикатором і цільовою установкою такої системи є максимум сукупної доданої (новоствореної) вартості на всіх рівнях економічної ієрархії. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Неоіндустріальна трансформація промислового потенціалу України/Л. В. Дейнеко, І. А. Шовкун, Е. І. Шелудько та ін.; за ред. Л. В. Дейнеко. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2016. 278 с.
2. Ляшенко В. І., Котов Є. В. Україна XXI: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? Київ: ІЕП НАНУ, 2015. 196 с.
3. Прушківська Е. В. Неоіндустріалізація як процес оновлення вторинного сектора економіки в період економічної нестабільності. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2013. Вип. 28. Т. 1. С. 191–197.
4. Сю К. К. *Управленческая экономика*. М.: ИНФРА-М, 2000. 671 с.
5. Фельдман Г. А. К теории темпов народного дохода. *Плановое хозяйство*. 1928. № 12. С. 151–178.
6. Кейнс Дж. М. *Общая теория занятости, процента и денег*. М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. 401 с.
7. Губанов С. Перспектива – переход к государственно-корпоративной экономике. *Экономист*. 1998. № 6. С. 70–83.

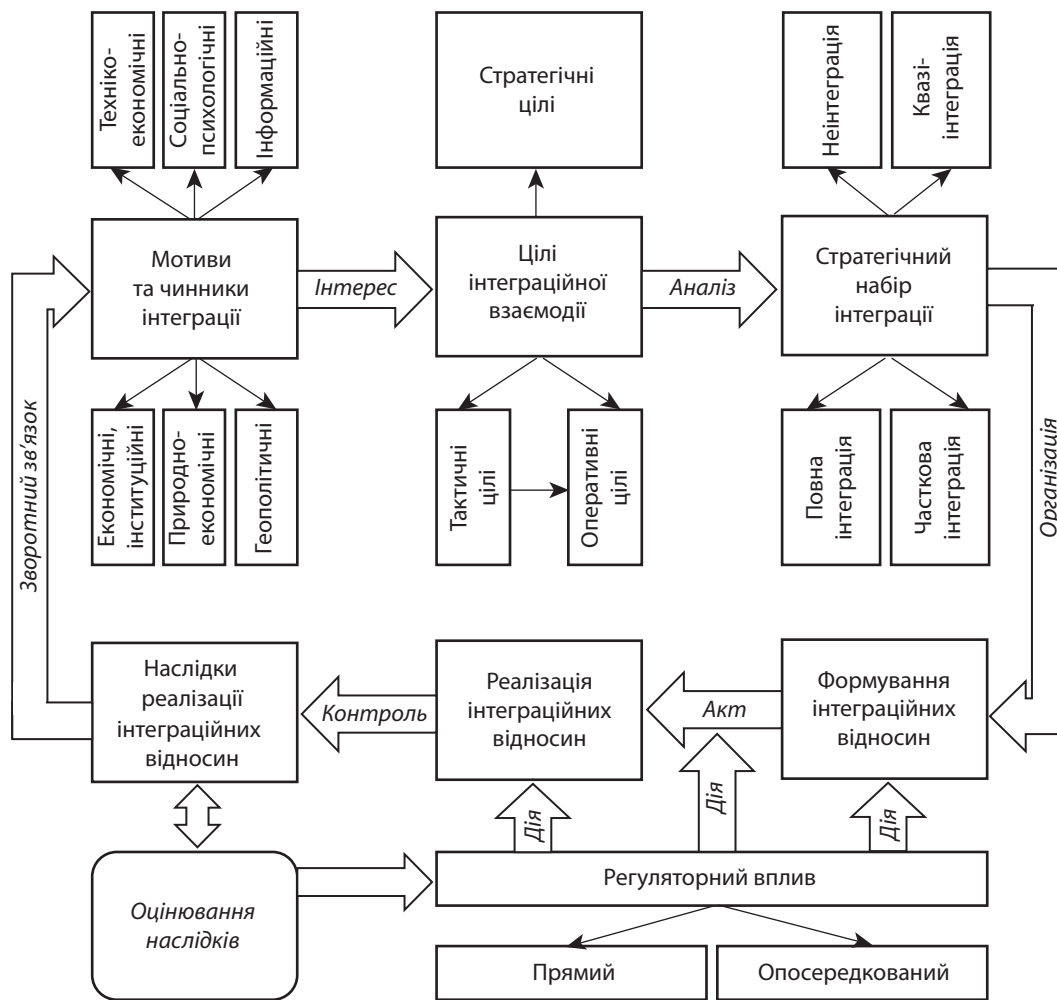

Рис. 4. Стратегічне управління системою інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки

Джерело: авторська розробка.

8. Кондратьев Н. Д. Индустрия и сельское хозяйство в их взаимоотношениях // Кондратьев Н. Д. Особое мнение. Избранные произведения: в 2 кн. М.: Наука, 1993. Кн. 2. С. 351–373.

9. Богдан І. В. Прогнозування нагромадження основного капіталу. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2011. 200 с.

10. Губанов С. С. Державний прорыв. Неоиндустриализация России и вертикальная интеграция. М.: Книжный мир, 2012. 224 с.

REFERENCES

Bohdan, I. V. *Prohnozuvannia nahromadzhennia osnovnoho kapitalu* [Forecasting of the accumulation of fixed capital]. Kyiv: DNNU «Akad. fin. upravlinnia», 2011.

Deineko, L. V. et al. *Neoindustrialna transformatsiia promyslovoho potentsialu Ukrainy* [Neoindustrial transformation of industrial potential of Ukraine]. Kyiv: DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy», 2016.

Feldman, G. A. "K teorii tempov narodnogo dokhoda" [To the theory of the rates of national income]. *Planovoye khozyaystvo*, no. 12 (1928): 151-178.

Gubanov, S. "Perspektiva – perekhod k gosudarstvenno-korporativnoy ekonomike" [Perspective – transition to the state-corporate economy]. *Ekonomist*, no. 6 (1998): 70-83.

Gubanov, S. S. *Derzhavnyy proryv. Neoindustrializatsiya Rossii i vertikalnaya integratsiya* [Power breakthrough. Russia's non-industrialization and vertical integration]. Moscow: Knizhnyy mir, 2012.

Keyns, Dzh. M. *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg* [General theory of employment, interest and money]. Moscow: Direktmedia Publishing, 2008.

Kondratev, N. D. "Industriya i selskoye khozyaystvo v ikh vzaimootnoshenii" [The industry and agriculture in their relationship]. In *Osoboye mneniye. Izbrannyye proizvedeniya*. Book 2, 351-373. Moscow: Nauka, 1993.

Liashenko, V. I., and Kotov, Ye. V. *Ukraina XXI: neoindustrialna derzhava abo «krakh proektu»?* [Ukraine XXI: Neo-industrial state or "crash of the project"?]. Kyiv: IEP NANU, 2015.

Prushkivska, E. V. "Neoindustrializatsiia yak protses onovlen-nia vtorynnoho sektora ekonomiky v period ekonomichnoi nestabilnosti" [Neoindustrialization as a process of updating the secondary sector of the economy during the period of economic instability]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. Vol. 1, no. 28 (2013): 191-197.

Sio, K. K. *Upravlencheskaya ekonomika* [Managerial Economics]. Moscow: INFRA-M, 2000.